

MAX REGERS ORGELVÆRKER

Af Knud Svendsen

Drei Stücke op. 7

I efteråret 1892 havde den da kun 19-årige Reger allerede skrevet nogle højt anerkendte værker, som f.eks. violinsonaten op. 1 samt enkelte lieder og korværker, og i september samme år udkom hans *Drei Orgelstücke op. 7: Præludium und Fuge in C-Dur, Te Deum og Fuge in d-Moll*. "Skal det virkelig være Reger?" kunne den opmærksomme lytter sige – og med rette, for endnu mangler det for Reger så velkendte og karakteristiske tonesprog. Op. 7 er komponeret i neobarok stil, og forbillederne genkendes let i det første værk: Bach/Krebs: BWV 553, Præludium i C-dur og BWV 531, Fuga i C-dur. Det vidste Reger: "På originalitet gør jeg i disse sager ingen krav på originalitet, ville blot skrive et par solide orgelstykker". I nr. 2 behandler Reger kontrapunktisk og 4-stemmigt det gamle liturgiske led *Te Deum laudamus*, og sidste værk i dette opus er en stort anlagt fuga i d-mol. Men 13 år senere skrev Reger til sin ven og forkæmper, Karl Straube: "Jeg erklærer op. 1-19 og 25 for en omgang forfærdeligt vås, lad det vrøvl sove!" Om op. 7 skal sove, overlades det til lytteren at afgøre.

Phantasie über den Choral "Ein' feste Burg ist unser Gott" op. 27

Mellem suiten op. 16 og koralfantasien op. 27 indtrådte en begivenhed i Regers liv, nemlig et mentalt sammenbrud. Han søgte ro i hjemmet hos forældrene i Weiden. Nu opstod det ene storværk efter det andet, bl.a. de tre store koralfantasier op. 52. I august 1898 skriver han på tre dage *Ein' feste Burg*, det værk, der åbner for rækken af store Fantasier. Baggrunden for Luthers store reformationssalme var et intensivt studium af protestantiske salmer og melodier. I stedet for en indledning skriver Reger en virtuos pedalsolo. Et karakteristikum for hele fantasien, hvor stormende pedalløb indhyller koralen i en slags krigstummel, der linie for linie afbrydes af fuldttonende koralindlæg i den tertsbeslægtede B-dur. Kamp- og sejrstemning bruser gennem fantasien, men kort før den mægtige afsluttende apoteose synker musikken ned til en F-dur-akkord i yderste *pianissimo*: "Verdensaltets sammensynken for Guds almægt og storhed". "Op. 27 er et dristigt værk", skrev Straube, og det var ham, der stod bag uropførelsen den 13. september 1898 i domkirken i Wesel.

Phantasie über den Choral "Freu dich sehr, o meine Seele" op. 30 I samme efterår 1898 skrev Reger sit op. 30 over denne salme af Christoph Demantius med Claude Goudimels melodi. Også denne komposition er tilegnet venen Karl Straube, der var manden bag uropførelsen samme dag og sted som op. 27. Reger indleder nu med en 'Introduzione', og fantasien, hvis tekst arbejder med himmellængsel og frihed fra jordens jammerdal, har tematiske antydninger af *Ein' feste Burg*, (fugatomotiv), *Aus tiefer Not* (takt 97) og *Wie schön leucht't der Morgenstern* (takt 99). I den sidste strofe bryder alle stemmer ud i triumf med en oktavkanon, som i den 10-stemmige apoteoses afsluttende takter munder ud med næsten overjordisk kraft. En fornem koralfantasi, der mærkeligt nok har stået lidt i skyggen af sin forgænger.

Phantasie über den Choral "Wie schön leucht`t uns der Morgenstern" op. 40 Nr. 1

Katolikken Max Reger skylder vi følgende citat: "Protestanterne ved ikke, hvad de ejer i deres koraler". Det kan således ikke undre, at Reger fordybede sig i den evangeliske koral-kraftkilde, bl.a. med sine 7 koralfantasier for orgel og dermed hævdede den efter Bach lidt forsømte orgelbænk til et fyrstesæde. I særlig grad blev han inspireret af Philipp Nicolais to store 'apokalyptiske' visioner i salmerne, *Wie schön leucht, t uns der Morgenstern* og *Wachet auf, ruft uns die Stimme*, som begge jo findes i Den Danske Salmebog.

Ophavsmanden til *Phantasie über den Choral "Wie schön leuchtet der Morgenstern" op. 25* (Variation og fuga) var Heinrich Reimann, organist i Berlin. Han havde sendt sin fantasi til Reger, hvis værk over samme koral skal ses som et modsvar til Reimann i irritation over dennes afstandtagen fra Regers musik, og fantasien er skrevet "for at trykke Reimanns op mod væggen".

Alle Regers koralfantasier er gennemkomponerede med teksten skrevet ind i noden. Op. 40 Nr. 1 blev komponeret i september 1899 og blev uropført af Karl Straube den 24. oktober 1899 i Willibrord-Dom i Wesel. Karl Straube (1873-1950) var datidens berømteste organist og senere Thomaskantor i Leipzig. Han var Regers nære ven og musikalske rådgiver.

Phantasie über den Choral "Straf mich nicht in deinem Zorn" op. 40 Nr. 2

Op. 40 nr. 1 og 2 er en art søsterværker; de blev skrevet i Weiden i efteråret 1899. Autografen til nr. 2 er dateret den 29. november 1899. Men i modsætning til nr. 1 er dette værk, skrevet over en ældre salme af Joh. Georg Albinus, præget af voldsomme modsætninger fra anger, modløshed, dybeste nød og fortvivelse, der i 6. strofe efter kamp med helvede og djævel indleder en drejning mod en triumferende slutning. "Jeg vil give vort herlige orgel, hvad det fortjener". Spilleteknisk er denne fantasi yderst svær. De voldsomme akkorder, dynamikken og krydsede hænder fordrer alt af den spillende. Reger vidste det: "Det er et miserabelt svært stykke musik. Men med min tilbøjelighed til musik, kunne det ikke blive 'lettere'". Reger giver her afkald på at slutte med en fuga, men den tornestrøede vej mod jubelen lønner sig.

Phantasie über den Choral "Alle Menschen müssen sterben" op. 52 Nr. 1

De tre koralfantasier op. 52 blev ifølge Regerbiografen Adalbert Lindner skrevet på 10 dage! – en ufattelig præstation. De kom til i 1900, og "her er altså den Reger, der ingen fantasi og skaberkraft har", skrev Reger skuffet over nogle sårende anmeldelser.

Man kan mene, at en mystisk tvang havde bemægtiget sig Regers pen i septemberdagene i 1900. Op. 52, 1-3 skrevet på 10 dage – 60 trykte sider! Sådan! Til grund for fantasien ligger en tekst af Rosenmüller fra 1652 (som altid indskrevet i noderne). Det er en dyster tekst om den jordiske forgængelighed indhyllet i en apokalyptisk billedverden. Reger anvender her den faldende septim som symbol på den inderlige bøn; det gennemsyrrer kontrapunktisk og harmonisk hele stykket, der vers for vers foreskriver vekslende tempi som kommentarer til teksten. Koralmelodien bliver en art katalysator for en frigjort symfonik, og det er kun konsekvent og logisk, at fantasien ikke sluttet med

en fuga. Det ville ikke modsvare fantasiens tonesprog. Straubes autograf har følgende slutbemærkning af Reger: "Ret så hjertelig fornøjelse, kære Carl! I tilfælde af dødsfald ved at lytte til denne "forbrydelse", overtager jeg begravelsesomkostningerne. Bedste hilsner, din gamle organist, Max Reger".

Phantasie über den Choral "Wachet auf, ruft uns die Stimme" op. 52 Nr. 2

Autografen til *Wachet auf* er dateret 15. september 1900, og netop dét værk hører ubetinget til et af Regers mest storslåede. Den dystre indledning beskriver Reger som 'kirkegården'; dis-e-dis i pedalet tydes symbolsk som de døde, der rører på sig i graven. Over den indledende koral svæver en lysende englestemme. Den underskønne melismatiske sats før den afsluttende jublende fuga er – i overensstemmelse med den tyske tekst – communionsmusik, for netop nadveren var for den dybt troende katolik, Reger, det største mysterium, som musikalsk udmales i inderlige, forklarede mystiske klangfarver. Fugaens livlige tema er en af Regers genistreger og skal spilles som "en lille engel, der hopper rundt i himlen". Den 28. april 1901 uropførte Karl Straube, som fantasien er tilegnet, op. 52, nr. 2 i Wesel.

Phantasie über den Choral "Hallelujah! Gott zu loben bleibe meine Seelenfreud" op. 52 Nr. 3

I 2. halvdel af september 1900 komponerede Reger sin 3. koralfantasi op. 52, og vennen Karl Straube uropførte værket den 9. november i München. Det kan undre, at Straube bemærkede, at der lå et skær af rutine og teknik over det værk, når han senere i et brev fra 1944 priser det for, at det formelt set er kronen på Regers kunst på dette område. Dog mente han, at komponisten nok gjorde klogt i at forlade denne genre. Bortset fra 1. strofe er resten en parafrase af psalme 146. Her er ingen dødsangst, men en tillidsfuld grundstemning hele vejen. Hele fantasien er egentlig en *partita*, en række af variationer kædet sammen. En strålende, men teknisk svær fuga bringer denne koralfantasi til sin afslutning. "Andre laver fugaer, jeg kan ikke andet end leve deri", sagde Reger.

Phantasie und Fuge in c-Moll op. 29

Efteråret 1898 er præget af en næsten feberagtig produktion. Reger sætter endnu et stort værk på papiret, *Phantasie und Fuge op. 29*, tilegnet Richard Strauss, som han ærede og beundrede dybt. Man har hørt op. 29 omtalt som et overgangsværk mellem de monumentale *B-A-C-H Op. 46* og *Inferno op. 57*. Værket hører uberettiget til de mindre spillede, selv om det søger sit forbillede i Bachs *Fantasi og fuga i g-mol*, for også her demonstreres Regers grundtræk: improvisation, toccata-agtige løb, melismer og fuga. Reger yndede ikke at tale om det musikalske indhold i sin musik. Her er ingen koral eller melodiske citater, værket her er snarere "programmusik". Det var igen Straube, der den 20. september 1898 uropførte dette opus i Wesel.

Phantasie und Fuge über B-A-C-H op. 46

B-A-C-H er noder; det musikalske motiv anvendte Bach selv, men andre store ånder er også blevet fristet; f.eks. har Schumann, Karg-Elert, Franz Liszt m.fl. skabt store værker over netop de toner, og Regers op. 46 blev et kæmpeværk i den helt store stil. Men forbindelsen til den store barokmester er ikke alt for tæt. Ifølge Straube kommer Reger fra den sene Beethoven, romantikerne og Brahms. Men trods alt var Bach for Reger "Begyndelsen og enden på al musik". Han kendte og bearbejdede flere af mesterens værker, og med op. 46 – hyldesten til Bach, "Urvater der Harmonie" – lagde han alle samtidige bag sig. Til hoforganist Alexander Gottschalg skrev Reger, at han påtænkte at skrive en fantasi over BACH for orgel, "det bliver et værk i stor stil, og jeg vil gøre mig stor umage" – og et teknisk krævende værk for stort orgel blev det! Her veksler heftige akkordudladninger med adagio-intermezzi for at munde ud i en fuga med en ubeskrivelig smuk indledning, som vokser til grandiose akkorder, der runder af med fantasiens indledende takter. Som vanligt udfærdigede Reger en 2. renskrift til Straube, så han kunne øve sig! Op. 46, tilegnet Joseph Rheinberger, uropførte Straube i sommeren 1900 i Willibrordi-Dom i Wesel.

Sechs Trios für Orgel op. 47

I begyndelsen af år 1900 beskæftigede Reger sig meget med orgelteknik. Han skriver selv: "Op. 47 er sechs triosonater for orgel (lette). Inden for kort tid påtænker jeg at udgive nogle hæfter med pedalettuder (alle i trioform)! I trioform er disse sager mest nyttige... Trioerne har jeg hovedsageligt tænkt som undervisningsmateriale" Og så opfordrer han til, at disse trioer bruges i orgelundervisningen. Satserne hedder *Canon*, *Gigue*, *Canzonetta*, *Scherzo*, *Siciliano* og *Fuge*. Alle satser er præget af ynde og gennemsigtighed og ligger langt fra Regers voldsomme akkordblokke.

Suite in e-Moll op. 16, Zweite Suite in g-Moll op. 92

Der skulle gå 11 år mellem Regers to suiteer for orgel – e-mol suiten fra 1894 og g-mol suiten fra 1905. Første suite er således skrevet før Regers store mentale sammenbrud i 1896 og bærer overskriften: "An den Mahnen Joh. Seb. Bach". Reger arbejder i de store barokke former som Introduktion (præludium) og fuga, en orgelkoral med Bach'ske melismer og en passacaglia, den første af i alt 5 passacagliaer: op. 16, 33, 63, 127 og d-mol uden opus. Reger havde en forkærlighed for denne form – et ottetakters bas-tema – og kendte naturligvis Bachs forbillede. En særlig inderlighed opnår Reger i *Adagio assai*, en orgelkoral over tre salmer: *Guds søn kom ned fra Himmerig* og fugato over *Af dybsens nød*, og så følger *Befal du dine veje*. Uropførelsen spillede Straube i Dreifaltigkeits Kirche i Berlin den 4. marts 1897, og stykket fremkaldte heftig kritik. Man beskyldte Reger for at ville omstyrte alle værdier, men Reger hævdede, at han som den glødende beundrer af Bach, Beethoven og Brahms kun måtte le højt af disse alvidende herrer. Renskriften slutter Reger således "Finis/Gott sei Dank/Reger/23. Juli 1895. *Suite in g-Moll op. 92* kom til i 1905, altså da Reger befandt sig i München (1901-07). Suiten bærer ingen dedikation, og en uropførelse er ukendt. Den er det sidste værk i rækken af lettere til middelsvære værker. Værkets syv satser består af *Præludium*, *Fuge*, *Intermezzo*,

Basso ostinato, Romanze, Tokkata og Fuge. Særlig vægt har satserne 6 og 7, der nok er suitens vægtigste, og som kunne opføres som "Der kleine Reger" i koncertsammenhæng.

Fünf leicht ausführbare Präludien und Fugen op. 56

"Opus 56 skal forstås som en bro, der nok kan lette vejen for mange organister til den virkelige Reger", skrev Straube i 1904, det år, da dette opus så dagens lys. Reger viderefører den Bach'ske model: *Præludium og fuga*, men om man vil kalde disse stykker "lette", som Reger antyder, må nok blive hans hemmelighed, om ikke andet er de lettere end hans store koralfantasier! Samlingen består af *Præludium und Fuge in E-Dur, d-Moll, G-Dur, C-Dur og h-Moll*. Polyfoniens tekniske problemer behersker han suverænt, kontrapunkt og 'moderne' harmonik falder sammen i en lykkelig sammensmeltning her i disse fem værker.

Symphonische Phantasie und Fuge op. 57 (Inferno)

Den 18. august 1904 skriver Reger i et brev: "Opus 57 er inspireret af Dantes 'Inferno'! Det turde være alt, De har brug for at vide; opus 57 er vel det sværeste af mine værker hidtil. Mere kan jeg ikke sige Dem derom, da det byder mig imod at levere 'programmer' til mine ting". Reger må have læst Dantes middelalderdigtning i Weiden. Han lånte bøger i stribevis og læste om aftenen (en roman pr. aften!) og komponerede om dagen. Op. 57 kom til i foråret 1901, og kun 2½ år ligger mellem op. 27 og op. 57. Men hvilken forskel! Værket åbner med et chok: en skrækindjagende akkord (en dissonans bestående af to kromatiske forudhold til en formindsket septimakkord), hvorefter vi føres gennem helvede og synd og videre via et lidelsestema, der som et sjæleligt udtryk opløses i en firedelt dobbeltfuga, som endelig med en monumental stigning peger mod stjernerne. Her viser Reger mesterligt og uden sammenligning sin beherskelse af alle musikalske midler, og at han kunne holde musikkens voldsomme og kraftfulde strømme under kontrol. Inferno-fantasien blev uropført af Straube den 20. februar 1902 i Garnisonskirken i Berlin.

Zwölf Stücke op. 59

Op. 59 byder på forholdsvis små værker – både til koncert og gudstjeneste – og som frem for alt kan spilles af en stor skare af organister. Samtidig indeholder musikken alle Regers typiske karakteristika, men han viser sig her som miniatyrens mester. Samlingen beskæftigede Reger henvend et halvt år og udkom i to hæfter, det første bestående af seks frie – ikke koralbundne – stykker, mens det andet hæfte kombinerer frie stykker med tonesætning af den katolske messes Ordinarius-led, en "lille Orgelmesse". Samlingen indledes med et præludium i e-mol, så følger en pastorale, et intermezzo og en canon, og endelig afsluttes med det hyppigt spillede par: *Tokkata in d-Moll/Fuge in D-Dur*. I hæfte 2 påkalder det vidunderlige *Benedictus* sig særlig yndest. Det omgives af *Kyrie* og *Gloria*, *Capriccio*, *Melodia*, og et *Te Deum* afrunder dette opus.

Monologe op. 63 (12 Stücke), op. 65 (12 Stücke), op. 80 (12 Stücke)

Som Bach komponerede i værkcykler på 6, udgav Reger en serie orgelværker med 12 i hver. De kom alle til i begyndelsen af 1900-tallet i München. Åbenbart en produktiv periode. **12 Stücke op. 65** påbegyndtes i foråret 1902 og lå færdig i maj samme år. Rækken indleder Reger med en *Rhapsodie*, en titel som vi kender fra Liszts og Brahms' klaverværker, en genre der for Reger betød frihed fra fugaens og passacagliaens lovmæssige rammer. Så følger en *Capriccio*, en *Pastorale* og en *Consolation*. *Improvisation und Fuge in a-Moll* følges af *Präludium und Fuge in d-Moll/D-Dur*. Med lykkelig og let hånd har Reger her begået et skønt satspar, der motivisk ubetinget hører sammen. Efter den inderligt smukke og nok ofte spillede *Canzone* følger en *Scherzo*, og opus 65 afsluttes af *Tokkata in e-Moll* (livlig og voldsom) og *Fuge in E-Dur* (rolig og sangbar). Her er der måske ikke er den store motivsammenhæng, men ofte spilles stykkerne ganske anbefalelsesværdigt sammen. Regers apostel, Karl Straube, havde altid sit Sauer-orgel i Thomaskirken for øre, når han koncerterede eller underviste i disse orgelværker – og dette med Regers udtrykkelige og begejstrede accept! **12 Stücke op. 80** kom til to år efter, nemlig i foråret 1904. En uropførelsesdato kender vi ikke. Mange af stykkerne i dette opus gør sig bedst på et af samtidens instrumenter. *Præludium in e-Moll* åbner rækken af stykker, der bl.a. indeholder et "andagtsstykke" – et *Ave Maria* (Reger var jo katolik) – en *Scherzo* og et *Intermezzo*, men *Tokkata und Fuge in a-Moll*, der er slutstenen i op. 80, er værkets vægtigste og vel nok mest spillede. Et fornemt værk fra tiden i München **Monologe op. 63** udkom i 3 hæfter i årene 1901-02, da Reger med sine forældre var flyttet til München. Efter de produktive år i Weiden var Reger finansielt uafhængig. De 12 stykker i op. 63 er beskrevet som den mest moderne og dristigste musik for hænder og fødder, men at de "forudsætter et raffineret koncertorgel, og at de næppe er et nummer brugbart i kirken", kan vi nok ikke mene i dag. Denne samling skyldes hans forlæggers ønske om 'små lettere værker', men arbejdet voksede, og hans titler bærer præg af de traditionelle former som præludium, fuga, introduktion og passacaglia, og han viste så også moderkirken sin reverens ved et stemningsbillede over *Ave Maria*. Det vigtigste og mest spillede værk er *Introduktion und Passacaglia in f-Moll*. Her sammensmeltedes det musikalske udtryk med de virtuose krav. Passacagliaen er den ene af Regers fem i denne genre.

Orgelsonate Nr. 1 in fis-Moll op. 33, Orgelsonate Nr. 2 in d-Moll op. 60

Fra Regers pen foreligger to sonater for orgel. **Sonate Nr. 1 in fis-Moll** stammer fra årene i Weiden. Den er dateret "Fine Max Reger Weiden, 3. März 1899" og opførtes i juni samme år af Straube i Kreuzeskirche i Essen. Regers lærer fortæller, at han på de daglige spadsereture diskuterede problemet med en orgelsonate. Stilen måtte ikke forfladigedes af den hypermoderne blødhed og sentimentalitet, men rettes til efter det Bach'ske forlæg, og i april 1899 skriver Reger til en organist: "En ny sonate (fis-mol) er færdig. Bliv ikke forskrækket over titlen 'Sonate', det er ikke nogen sonateform. Titlen er kun en kollektivtitel", og satserne har titlerne: *Phantasie*, *Intermezzo* og *Passacaglia*.

Sonate Nr. 2 in d-Moll er en af sværvægterne blandt orgelværkerne; den er dateret november/december 1901. Den 17. december skriver Reger: "Die Sonate ist fix und fertig! Hurra!" Op. 60 blev uropført i domkirken i Merseburg på det berømte Ladegast-orgel, hvortil Liszt skrev sine store orgelværker. I stedet for en kollektivtitel viser den 2. sonate formale elementer forpligtet på den klassisk romantiske sonateform, selv om dennes faste former ikke var Regers. Den indledende improvisation fører over til værkets hjertestykke, *Invocationen*, og svaret på denne kommer *molto espressivo* i et svagt lysskær med koralen *Fra himlen højt kom budskab her*. En energisk, men klart disponeret fuga – afsluttet i strålende jubel – fuldender sonaten.

Zehn Stücke op. 69

De ti stykker stammer fra de første år i München og er tilegnet to organister i Berlin, Becker ved Garnisonskirken og Fischer ved Wilhelm-Gedächtniskirche. Reger kaldte dem: "seine beiden Berliner Apostel". Op 69 hører måske til de ikke så hyppigt spillede, men den virtuos brillante *Capriccio in d-Moll* og *Präludium und Fuge in D-Dur* med sit til tider klassiske formsprog er dog nok en opførelse værd. Op. 69 består desuden af *Präludium und Fuge in e-Moll*, *Basso ostinato in e-Moll*, *Moment Musical in D-Dur*, *Romanze in g-Moll* og *Präludium und Fuge in a-Moll*.

Choralvorspiele op. 67, op. 79b, op. 135a

Man kunne være fristet til at kalde 52 *Choralvorspiele op. 67* for Regers svar og pendant til Bachs "Orgelbüchlein", som kom til i årene 1708-17. Bach nåede 46, Regers opus tæller 52. Stykkerne – skrevet af en 30-årig – er ikke alle lige svære, og Straube priste dem: "de er tidligere generationers ligeværdige og er som disse kaldet til at overleve." Over 30 koraler findes i dansk tradition, og her opviser Reger sin kunst med melodien i sopranstemmen, i mellemstemmerne og i pedalet. Dertil kommer enkelte koralforspil uden opusnummer.

Orgel og koraltbearbejdelser er en altafgørende genre i orgellitteraturen. Således også for Max Reger, der udgav flere samlinger. I 1901-02 udkom *Dreizehn Choralvorspiele op. 79b*, hvoraf flere melodier kendes fra dansk salmetradition. Mellem august og november 1914 så *Dreissig kleine Choralvorspiele zu den gebräulichsten Chorälen op. 135a* dagens lys. Også her findes de fleste i dansk tradition, bl.a. *Vor Gud han er så fast en borg*, hvortil Reger skrev fire versioner. Alle teknisk overkommelige – også med henblik på organister, der ikke havde embedet som hovederhverv.

Introduktion, Variationen und Fuge über ein Originalthema op. 73

Ved den tysk-schweiziske 'Tonkünstlerfest' i Basel i 1903 spillede Straube den 14. juni i Baseler Münster bl.a. *Inferno op. 57* og *Ein' feste Burg op. 27*, men koncerten gav anledning til en af Regers absolutte sværvægttere, for efter koncerten opfordrede Straube Reger til at skrive et orgelværk uden forbindelse til den evangeliske koral, et ikke-kirkeligt-bundet værk, som han kunne sætte på programmet i bl.a. katolske kirker, og han så rigtigt, da han foreslog en komposition bestående af

variationer og fuga. En genre, der blomstrede i det 17. årh. Reger greb den ide, og i sommeren 1903 kunne han ved feriens afslutning sende forlæggeren det trykfærdige manuskript og bede ham om ikke at blive forskrækket; for det var det tredje højkomplerede værk, som han inden for 10 dage havde sendt i trykken, hvorfor det aftalte honorar på 500 Mark blev reduceret! Efter en 5-delt introduktion følger 13 variationer og en fuga. Værket er født i en vemodig stemning. "I det resignerende variationstema spiller den melankolske takt 3 en særlig rolle", sagde Reger. Og igen gjaldt tilegnelsen vennen Straube: "Karl Straube zur Erinnerung an den 14. Juni 1903".

Vier Präludien und Fugen op. 85

Denne samling markerer første del af Regers intensive skaberfase. Hvad han indledte i 1897, kom omkring 1904 til en hvilepause. Man kan sammenligne med Bach, der skabte de fleste værker i Weimar for først senere i Leipzig at sætte punktum med sit 'Spätwerk' – de helt store orgelværker. De fire præludier og fugaer i op. 85 (cis-mol, G-dur, F-dur, e-mol) er alle stykker, der byder på fine stemninger og nuancer og løber kun over 3-4 sider. Og ulig Bach præsenteres vi her for 5-stemmige fugaer. Oplagt musik til et koncertprogram.

Introduktion, Passacaglia und Fuge op. 127 in e-Moll

Efter 1905 havde Reger ikke skrevet nogen deciderede orgelværker, men håbet om at geniet ville sætte flere frugter blev opfyldt i 1913 med op. 127, et kæmpeværk i familie med op. 73. Anledningen var den, at man i Breslau 1912-13 til minde om den anti-napoleanske opstand havde bygget 'Jahrhunderthalle', en kæmpesal, hvori magistraten havde ladet bygge et kæmpeorgel – det største i Europa – med 187 stemmer fordelt på 5 manualer. I 1937 blev det udvidet til 220 registre og overlevede 2. verdenskrig, hvorefter det blev taget ned og delt i tre selvstændige orgler!. Reger blev lokket til at skrive et værk til indvielsen, han fuldendte op. 127 den 16. maj 1913, og Straube uropførte det den 24. september samme år. Koncerten varede 1½ time, og Straube høstede stormende bifald. Op. 127 består af en indledning (28 takter), så følger en af Regers 5 passacagliaer (217 takter, 26 variationer + en coda), og det afsluttes med en dobbeltfuga med et graciøst dansende tema, som vi kender det fra hans Mozart- og Telemannvariationer. 30. oktober genopførte Straube musikken i Thomaskirken i Leipzig.

Neun Stücke für Orgel op. 129

Op. 129 blev skrevet senere på året 1913, da Reger holdt sommerferie i Kolberg ved Østersøen. Det blev til ni mindre perler med en særlig charme. Her ses ingen himmelstormende svulstighed, men snarere en resignerende ydmyg atmosfære af refleksion og eftertænksomhed. *Tokkata und Fuge in d-Moll* (motettisk fugatema), *Kanon in e-Moll*, *Melodia in B-Dur* (skønt eksempel på Regers vidunderlige melodiføringer og melismer), *Capriccio in g-Moll*, *Basso ostinato in g-Moll*, *Intermezzo in f-Moll* og måske det kendteste, *Präludium und Fuge in h-Moll*. Fugaen med sit sukke-motiv forstærker et indtryk af stille vemod og slutter *ppp*.

Phantasie und Fuge in d-Moll op. 135b

Op. 135b blev Regers "orgelsvanesang" – hans Requiem. I september 1914 antyder Reger, at han "allerede gik svanger" med et orgelværk og skriver i oktober 1914 til Straube: "Et nyt stort orgelværk 'krystalliserer' sig", og i maj 1915 sender han den færdige renskrift til forlæggeren. "Det er et orgelværk i den store stil – men ikke for langt! Som honorar er vi blevet enige om 1000 Mark." Op. 135b foreligger i to versioner, den lange i Regers autograf, mens den kortere (trykt 1916) blev fundet i Fritz Busch's nodearkiv i 1973 – en revision med reduktion af takter, som Reger selv foretog (denne indspilning benytter den uafkortede version). To uger før sin død skrev Reger, at han nu ville virkeliggøre sine kompositionsplaner. Monumentalt virker dette værk med en næsten apokalyptisk udtryksrigdom, en melankoli som udtryk for en komponist, der anede, at hans vej langsomt fjernede sig fra tidens strømninger. Op. 135b er i øvrigt tilegnet Richard Strauss.

Sieben Orgelstücke op. 145

Nogle Regerbiografier beklager, at Reger nåede at skrive disse 7 "lige gyldige sager", som måske ikke burde være skrevet oven på hans kolossale produktion. De kom til i vinteren 1915/16, og Reger anfører følgende titler: *Trauerode*, *Dankpsalm*, *Weihnachten*, *Passion*, *Pfingsten*, *Ostern* og *Siegesfeier*. De to første bærer de lidt 'ubehagelige' undertitler: *Dem Gedenken der im Kriege 1914/15 Gefallenen* og *Dem deutschen Heere*. Skulle en sats nævnes, kunne det være stykket til jul, hvor Reger til sidst kombinerer koralen *Vom Himmel hoch* med *Stille Nacht*.

Transskriptioner uden opustal og bearbejdelser af egne værker

Ud over de med opusnummer forsynede orgelværker foreligger der fra Regers hånd fritstående transskriptioner stort set alle fra årene i München. *Präludium und Fuge in fis-Moll* er dog dateret 1912 (Leipzig) og er en bearbejdelse fra hans *Klavierstücke op. 82*. *Romanze in a-Moll* (1904) er en bearbejdelse af et 'Harmoniumsstykke'. Det mest kendte og hyppigt spillede værk er dog *Introduktion und Passacaglia in d-Moll*. Det kom til mellem 13. og 19. oktober 1899 og var et bidrag til anskaffelse af et nyt orgel i Schönberg i Taunus. Mange samtidige bidrog med værker til støtte for et nyt Sauer-orgel. Reger skrev, at han med vilje – og for at undgå bebrejdelser – ikke havde skrevet noget svært, og passacagliaen må enhver bare nogenlunde øvet organist kunne spille fra bladet! *Präludium in c-Moll* kom til den 23. august 1900 i vennen Lindners bolig "während dieser ihm eine Limonade zubereitete". Et kuriosum – ja næsten en parodi på koralfantasierne er værket med variationer og fuga over "God save the Queen: "Variationen und Fuge über "Heil, unserm König, Heil" ("Heil dir im Siegerkranz"). Det blev skrevet i anledning af dronning Victorias død den 22. januar 1901. *Präludium und Fuge in d-Moll* er dateret 1902, *Postludium in d-Moll* er fra 1903, og *Präludium und Fuge in gis-Moll* er fra 1906.

Knud Svendsen